

VU Research Portal

Dieren in detentie. Een kritische blik

Janssen, J.H.L.J.; Mandungu, O.

published in

Proces

2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Janssen, J. H. L. J., & Mandungu, O. (2013). Dieren in detentie. Een kritische blik. *Proces*, (2), 62-70.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ARTIKELEN

Dieren in detentie

Een kritische blik*

Janine Janssen, Jessica Hoeven, Vera Vermeulen & Rose Mandungu

Projecten in detentie waarbij dieren worden ingezet, mogen zich inmiddels ook in Nederland verheugen in een groeiende belangstelling. Denk maar eens aan honden die bij gedetineerden op bezoek gaan, of aan gedetineerden die dieren leren verzorgen. Het zijn doorgaans mediagenieke projecten, die mooie verhalen en foto's opleveren. Maar welke doelen liggen aan dergelijke projecten ten grondslag? Welke effecten worden beoogd en welke rol wordt de dieren toegedicht? In deze bijdrage wordt een overzicht gegeven van lessen en inzichten uit de, met name methodologische, beperkte literatuur.¹ We proberen aan de hand van een aantal vragen tot een voorzet te komen, op weg naar randvoorwaarden voor de opzet van projecten met dieren.

Doelstellingen en planning van projecten met dieren

Enkele voorbeelden

Waar moeten we eigenlijk aan denken bij projecten met dieren in detentie? Furst² heeft in kaart gebracht wat er op dit terrein allemaal plaatsvindt in Amerikaanse gevangenissen. Hij komt met de volgende voorbeelden. Ten eerste zijn er bezoekprogramma's waarbij huisdieren onder begeleiding van vrijwilligers bij gedetineer-

* Dr. Janine Janssen is redactielid van PROCES en publiceert al jaren over de positie van dieren in de criminologie. Zij is werkzaam bij de Nederlandse politie en als criminoloog verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Daar heeft zij samen met Rose Mandungu de afstudeerscripties van Jessica Hoeven en Vera Vermeulen begeleid. Beiden hebben onderzoek verricht naar het project 'Regie op eigen leven door middel van hondentraining in detentie' dat in 2012 in een Amsterdamse instelling voor stelselmatige daders werd gehouden.

- 1 Zie bijv. de volgende Nederlandse publicaties: J. Janssen, 'Bij de beesten af. Huisdieren van en voor gedetineerden', *PROCES* 2000/11/12, p. 186-191; J. Janssen, 'Als je mensen leert kennen, ga je van dieren houden. De mogelijkheden van dierentherapie in detentie', *Sancties* 2002, 2, p. 80-90; J. Janssen, 'Eenzame kooidieren. De onderbelichte rol van dieren bij het stigmatiseren en resocialiseren van delinquenten', in: J.P. Van der Leun e.a. (red.), *De vogel vrij. Liber Amicorum prof. mr. dr. Martin Moerings*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2011, p. 413-422.
- 2 G. Furst, 'Prison-based animal programs: a national survey', *The Prison Journal* (86) 2006, 4, p. 407-430. Cazaux heeft alle Belgische penitentiaire inrichtingen onder de loep genomen: zij noemt ook een aantal door Furst genoemde type projecten. Daarnaast gaat zij uitvoerig in op houden van huisdieren in de cel, bijv. vogels of vissen in een aquarium. Zie: G. Cazaux, *Anthropocentrism and speciesism regarding animals other than human animals in contemporary criminology. Analysing the concept 'animal abuse' in criminological science and in Belgian legislation regarding the protection and welfare of animals*, Gent: Faculty of Law, University of Gent 2001-2002.

den langsgaan. Daarnaast zijn er projecten die zich richten op het verzorgen van verzwakte, in het wild levende dieren. In detentie worden deze beestjes door gedetineerden opgelapt en daarna weer uitgezet. Er zijn eveneens programma's die iets soortgelijks doen voor honden en wilde paarden, zodat de kans dat deze dieren in een gezin of elders bij mensen worden opgenomen vergroot wordt. Ook zijn er programma's waarin met boerderijdieren wordt gewerkt en gedetineerden betrokken zijn bij het melken of het grootbrengen van kalveren. Een ander voorbeeld betreft het adopteren en verzorgen van huisdieren door gedetineerden. Aan een aantal van deze programma's zit soms ook opleidingen, bijvoorbeeld tot dierenverzorger of trainer, gekoppeld. Al met al is het door deze variatie van projecten niet eenvoudig een strak omlijnd beeld van dierenprogramma's te schetsen. Uit deze korte opsomming blijkt dat de aard van het contact en de diersoorten waarmee gewerkt wordt, uiteenlopend zijn.

Doelstellingen

Inzet van dieren in detentie kan dan ook verschillende doeleinden dienen. Veel genoemd is het bevorderen van de (geestelijke) gezondheid van gedetineerden. Andere doelstellingen worden daarmee telkens in verband gebracht. Wanneer gedetineerden zich namelijk fysiek en/of mentaal beter voelen, komt dat de onderlinge contacten tussen gedetineerden en de contacten met het personeel ten goede. Dat draagt dan weer bij aan de sfeer en de veiligheid in de instelling. Er zijn, zoals hiervoor al werd aangegeven, ook programma's bekend waarbij de zorg voor een dier wordt gekoppeld aan een training of opleiding met diploma voor gedetineerden, bijvoorbeeld tot dierenverzorger. Achterliggende gedachte is dan dat na vrijlating de ex-gedetineerde een versterkt gevoel voor eigenwaarde en zelfvertrouwen heeft, en wellicht een waardevol diploma op zak waarmee de voor ex-gedetineerden niet zo gemakkelijke entree op de arbeidsmarkt hopelijk wordt versoepeld.

De gedachte dat dieren een gezonde uitwerking hebben op de fysieke en mentale gezondheid van mensen, is al zo oud als de weg naar Rome. Wie in de literatuur begint te graven, vindt al snel historische voorbeelden. Zo beschrijft de anarchiste Emma Goldman in haar memoires, die de periode 1912-1928 bestrijken, hoe zij in detentie een vrouw ontmoette die, nadat zij tien jaar gevangen had gezeten, een hond kreeg waar zij met hart en ziel aan verknocht raakte.³ Als we de blik verruimen naar andere instellingen, komen we meer historische voorbeelden tegen: zo werden in 1792 in het York Retreat in Engeland boerderijdieren ingezet om psychiatrische patiënten zelfcontrole aan te leren door hen te laten werken met hulpbehoevende dieren die kwetsbaarder waren dan zichzelf.⁴ In 1867 werd ook een

3 E. Goldman, *Mijn leven. Deel 2*, Baarn: Het Wereldvenster 1979.

4 J.A. Serpell, *In the company of animals. A study of human-animal relationships*, Cambridge: Cambridge University Press 1996.

dergelijk voorbeeld aangetroffen voor in Duitsland geïnstitutionaliseerde epileptici.⁵

De gunstige invloed van dieren op het welbevinden en de gezondheid van mensen manifesteert zich in feite op twee wijzen. In de eerste plaats kunnen mensen zich ontspannen door de aandacht op een dier te richten, en in de tweede plaats kan het gezelschap van dieren stress bij mensen verminderen door hen een of andere vorm van sociale steun te bieden.⁶ Denk in dit verband bijvoorbeeld aan troost bij verdriet in het leven, zoals ziekte of sterfgevallen. Daarnaast zijn dieren aantrekkelijk gezelschap omdat ze geen oordelen uitspreken. In de jaren zestig van de vorige eeuw is met name door de Amerikaanse kinderpsychiater Boris Levinson baanbrekend werk verricht op dit terrein. Het was hem opgevallen dat zijn jonge patiënten die problemen hadden met het leggen van contacten met medemensen, enthousiast op zijn hond Jingles reageerden en de aanwezigheid van de psychiater even leken te vergeten. De hond fungeerde als een ijsbreker die het contact tussen behandelaar en patiënt versoepelde. In die tijd werd gesproken van *pet therapy*. Inmiddels zijn meer genuanceerde termen in zwang geraakt, zoals *animal assisted therapy*. Dat wil zeggen dat de inzet van een dier een integraal onderdeel is van een behandeling door een hulpverlener uit de gezondheidszorg of het maatschappelijk werk, met als doel het fysieke, sociale, emotionele en/of cognitieve functioneren van de patiënt te verbeteren. *Animal assisted activity* doelt op door (para)professionals of vrijwilligers uitgevoerde activiteiten die gericht zijn op het verbeteren van de kwaliteit van leven door onder meer ontspanning aan te bieden. Denk bijvoorbeeld aan het bezoeken met dieren van mensen in instellingen. Dergelijke activiteiten zijn in tegenstelling tot een therapie niet ontwikkeld voor een specifieke persoon of medische conditie, maar kunnen ten behoeve van verschillende doelgroepen worden ontplooid.⁷

Plan van aanpak

Met name het gebruik van het woord 'therapie' – zoals in *animal assisted therapy* – veronderstelt dat er naar een bepaald punt aan de horizon wordt toegewerkt. Er is met andere woorden sprake van een begin en een einde, waarbij bepaalde stappen moeten zijn gezet of resultaten dienen te worden behaald.⁸ Dat roept weer associaties op met de in de laatste jaren opgekomen *What Works*- en *evidence based*-benaderingen. Vanuit die paradigma's wordt gesteld dat strafrechtelijke interventies kans van slagen hebben mits ze onder de juiste omstandigheden worden uitgevoerd, de focus op bepaalde groepen delinquenten leggen en een correcte

5 Furst 2006. Zie voor meer historische voorbeelden: V. Vermeulen, *Geblaf in de bajes. Een kwalitatief onderzoek naar de motieven van ISD'ers om mee te doen met een hondentrainingsproject in een Inrichting voor Stelselmatige daders en de ervaringen van ISD'ers met dit project* (masterthesis Criminologie, Amsterdam: Vrije Universiteit 2012).

6 Cazaux 2001-2002.

7 L.M. Hines & M. Frederickson, 'Perspectives on animal assisted activities and therapy', in: *Animals in institutions*, Renton: Delta Society 1998, p. 1-18.

8 Cazaux 2001-2002.

theoretische basis kennen.⁹ Er moet dus een gedegen plan van aanpak aan de interventie ten grondslag liggen. In de literatuur zijn verschillende beginselen beschreven waarmee rekening dient te worden gehouden bij de ontwikkeling en uitvoering van een succesvolle interventie. We noemen ze hier in vogelvucht:

- het *risicobeginsel*, dat wil zeggen dat de interventie is afgestemd op het risico op recidive bij de delinquent;
- het *behoeftebeginsel*, waarbij het gaat om het inzicht dat elk individu in een eigen uniek sociaal verband leeft, dat van invloed is op het delictgedrag: zorg is juist die aspecten uit de achtergrondsituatie van de delinquent aan te pakken die problematisch zijn;
- het *responsiviteitsbeginsel*, waarbij het gaat om een optimale interactie tussen de behandelaar, de interventie en delinquent, of met andere woorden om aansluiting van de interventie bij het niveau van de delinquent;
- het beginsel van de *behandelmodaliteit*, waarbij het streven is een vorm van behandeling te bedenken die rekening houdt met de persoon van de delinquent en zijn (of haar) leefomstandigheden: maatwerk dus. Dat impliceert vaak weer een multimodale aanpak, ofwel een combinatie van verschillende benaderingen.
- Dan is er nog het beginsel van *programma-integriteit*, dat het belang van heldere doelen, uitgangspunten en te volgen systematiek onderschrijft, naast een stevige theoretische onderbouwing.
- Hierbij sluit het *professionaliteitsbeginsel* aan, waarbij de centrale gedachte is dat behandelaars een opleiding hebben genoten of een training hebben gevolgd om de interventie uit te voeren en tevens door hun opdrachtgevers ondersteund worden bij de uitvoering van het programma.
- Tot slot wordt in de literatuur nog gesproken over het beginsel *in de samenleving*, waarbij de gedachte wordt uitgesproken dat het de voorkeur heeft programma's met gedetineerden vooral (deels) buiten de instelling uit te voeren, met name om de terugkeer in de samenleving te bevorderen.¹⁰

Al met al wordt zwaar geleund op onderzoeksbewijs en klinische deskundigheid.¹¹ Wie echter wel eens een blik heeft geslagen op de literatuur over projecten met dieren in detentie – het maakt niet uit of het nu om *animal assisted therapy of activity*, al dan niet met een opleidingsprogramma, gaat – kan zich niet aan de voorzichtige indruk onttrekken dat de methodologische onderbouwing van der-

9 P.H. van der Laan, 'Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie', *Justitiële Verkenningen* 2004, 5, p. 31-48. Zie voor een uitgebreide beschrijving: J.B. Hoeven, *Honden in hechtenis. Een hondenbaan of baanbrekend werk. Een descriptief onderzoek naar de programma-invulling en uitwerking van het project 'Regie op eigen leven door middel van hondentraining in detentie'* (masterthesis Criminologie), Amsterdam: Vrije Universiteit 2012.

10 P.H. van der Laan, A.M. Slotboom & G.J. Stams, 'Wat werkt? Bijdragen aan het terugdringen van recidive', in: P.J. van Koppen, H. Merkelbach, M. Jelicic & J.W. de Keijser (red.), *Reizen met mijn Rechter: Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer 2010, p. 987-1002.

11 M. Scholte, M. Hoijsink, N. Jagt & C. van Nijntzen, 'De evidence-based benadering. Wat kan oorspronkelijk medisch paradigma betekenen?', *Maatwerk, vakblad voor maatschappelijk werk* 2008, 2, p. 4-9.

gelijke beschouwingen doorgaans nogal mager is. Moeten we die projecten dan maar aan de kant schuiven? Nee, integendeel. Voordat we zelf tot de formulering van een aantal randvoorwaarden komen, willen we een ander punt uit de literatuur benadrukken, waarin inmiddels kritisch gereflecteerd wordt op *What Works* en *evidence based*. Het is namelijk vaak voorgekomen dat interventies als niet effectief bestempeld werden omdat er geen experimentele studies aan ten grondslag lagen.¹² Maar inmiddels is ook onderzoek bekend dat die gedachte in belangrijke mate nuanceert. Zo is onder meer uit onderzoek naar effecten van psychotherapie gebleken dat slechts 15% van het eindresultaat van een programma wordt bepaald door de programmamethodiek.¹³ Extratherapeutische factoren, zoals hoge intelligentie van deelnemers of omgevingsfactoren, bepalen 40% van de uitkomst. Algemene factoren, zoals de relatie tussen behandelaar en deelnemer en structuur, vormen 30% van de uitkomst, en maar liefst 15% wordt verklaard door het placebo-effect, dat wil zeggen dat het geloof in de goede afloop van een interventie de kans op een positief resultaat vergroot.¹⁴ Bij dat laatste hoort ook het enthousiasme van deelnemers aan projecten. In de literatuur wordt met name door en over bedenkers en uitvoerders van projecten met dieren met groot enthousiasme gerapporteerd.¹⁵

Op weg naar randvoorwaarden

Verschillende vragen

Teksten over programma's met dieren in detentie lezen vaak als een trein, omdat ze doorgaans door zeer enthousiaste mensen zijn opgezet en beschreven. De inzet van dieren in penitentiaire inrichtingen is echter geen haarlemmerolie. Dierenprogramma's 'werken' niet altijd en overal, en wie een dergelijk programma toch op wil zetten, zal op zijn minst over een aantal randvoorwaarden moeten nadenken. Ons doel hier is buitengewoon bescheiden: we komen niet met een blauwdruk voor hoe het allemaal zou moeten. Daarvoor zal in Nederland meer ervaring met dergelijke projecten moeten worden opgedaan, zodat een lijst van randvoorwaarden ook empirisch gefundeerd is. We willen hier vooral een voorzet geven door een aantal vragen op een rij te zetten die een opstapje kunnen zijn naar de ontwikkeling van een set randvoorwaarden bij de opzet van dit soort

- 12 D. Burssens, 'Valkuilen van een evidence-based criminaliteitsbeleid', *Panopticon* 2008, 2, p. 6-20.
- 13 M.J. Lambert & A.E. Bergin, 'The effectiveness of psychotherapy', in: A.E. Bergin & S.L. Garfield (Eds.), *Handbook of Psychotherapy and Behavior Change*, New York: Wiley 1994, p. 143-189; M.J. Lambert & D.E. Barley, 'Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome', *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training* (38) 2001, 4, p. 357-361.
- 14 Lambert & Bergin 1994; Lambert & Barley 2001. Zie ook: B. Rovers, *Ze deugen nergens voor: het Belief effect in justitiële jeugdinterventies* (lectorale rede), Den Bosch 2007.
- 15 Hoeve en Vermeulen hebben dit zelf ondervonden bij de uitvoering van hun scriptieonderzoek (Hoeve 2012; Vermeulen 2012). Zie in een eerdere publicatie in PROCES: 'In de criminologische en penologische literatuur zijn dit soort projecten niet of nauwelijks beschreven. Het schaarse materiaal dat ik gevonden heb, blijkt vaak van de hand van "dierenliefhebbers" te zijn. Wellicht is dat één van de redenen waarom deze bijzondere programma's vol enthousiasme beschreven zijn' (Janssen 2000, p. 189).

projecten. Daarbij gaan we in op de volgende terreinen: de doelstelling en de uitvoering van het project, de selectie van de gedetineerden, en *last but not least* de positie van deelnemende dieren.

Doel van het project

Bij de opzet van een project zou in het kader van het beginsel van programma-integriteit standaard over twee kwesties moeten worden nagedacht: naar welke doelen wordt gestreefd en via welke systematiek moet dat gebeuren? Het formuleren van doelen heeft zowel betrekking op de gedetineerden als op de inzet van de betrokken dieren. Is het bijvoorbeeld de bedoeling dat gedetineerden opgeleid gaan worden tot trainers van blindengeleidenhonden en dat zij dat werk ook na hun vrijlating kunnen doen? Of is het streven meer bescheiden en komen vrijwilligers wekelijks een uurtje met asielhonden op bezoek voor ontspanning en stressvermindering? Het is essentieel om het doel van het project te kennen. Als immers op voorhand niet duidelijk is waarnaar gestreefd wordt, hoe moet dan in een later stadium beoordeeld worden of het project ook die norm gehaald heeft? De aard van het doel is mede van invloed op de tijdsspanne waarin bekeken kan worden of dat doel daadwerkelijk gerealiseerd is. Wie dieren alleen inzet om gedetineerden ter plekke afleiding te bieden, kan de effectiviteit daarvan bij wijze van spreken in het hier en nu al waarnemen. Maar als er therapeutische doelen worden gesteld of naar vermindering van recidive wordt gestreefd, door een grotere kans op de arbeidsmarkt met behulp van een tijdens een dierenprogramma verworven vaardigheid of diploma, moet op een langere termijn worden gekeken en methodologisch gezien meer uit de kast worden gehaald.

Een andere kwestie is dat bij het beschrijven van doelen expliciet duidelijk moet worden gemaakt wat exact verwacht wordt van de rol van dieren. Er ontstaat wel eens de indruk dat allerhande pedagogische winst verwacht wordt van het samenwerken met dieren, zonder dat duidelijk is welke aannames over de relatie tussen mensen en dieren hieraan ten grondslag liggen. Zo is in Nederland ooit een project uitgevoerd waarbij jonge delinquenten bij boeren met mestkalveren werden geplaatst. Achterliggende gedachte was dat de samenwerking met de dieren de jongeren goed zou doen, in die zin dat ze met hun 'zachtere kant' geconfronteerd zouden worden. Hoe dat echter te rijmen viel met het feit dat aan het einde van de tenuitvoerlegging van de sanctie de dieren naar het slachthuis zouden gaan, werd niet nader uitgelegd.¹⁶

Uitvoering van het project

Naarmate de gestelde doelen ambitieuzer zijn, komt er bij de uitvoering natuurlijk meer kijken. Zo vraagt een opleidingsprogramma dat beoogt gedetineerden ook na detentie aan het werk te houden, veel planning en inzet van gekwalificeerd personeel. Het gaat hier om het responsiviteits- en professionaliteitsbeginsel. Het is echter essentieel om ook te denken aan het personeel in de inrichting. Wat vin-

16 Janssen 2000. Furst (2006) vraagt zich bovendien af of mensen met landbouwhuisdieren dezelfde emotionele band aangaan als met 'reguliere' huisdieren.

den zij van het project? Als er professionals van buiten worden aangetrokken, welke vorm van medewerking wordt dan van het lokale personeel verwacht? Levert het project het vaste personeel van de inrichting extra werk op? Het personeel moet de vrijwilligers met honden bijvoorbeeld binnenlaten en begeleiden naar de ruimte waar ze de gedetineerden ontmoeten. Iemand die de penitentiaire wereld niet of nauwelijks kent, zal zich waarschijnlijk afvragen of dit nou een punt is om je zorgen over te maken. Kenmerkend van een totale institutie is echter een strakke dagindeling. Alles wat daar van afwijkt of inbreuk op maakt, zorgt dikwijls voor onrust. Het maakt eigenlijk niet uit hoe groot of klein het project is, het is zaak dat het vaste personeel in de inrichting op de hoogte is van het project. Dat voorkomt wrevel en irritatie.¹⁷

En dan het gebouw: is dat geschikt voor tijdelijk bezoek of zelfs permanent verblijf voor dieren? Sommige penitentiaire inrichtingen hebben de ruimte of hebben van oudsher al ervaring met boerderijwerk. Het is niet heel reëel om 'iets met koeien' te gaan doen in een oude inrichting in een binnenstad, die daar niet op berekend is. Het gaat hier uiteraard om dierenwelzijn. Maar bij het introduceren van dieren in detentie moet met betrekking tot het gebouw eveneens rekening gehouden worden met factoren als hygiëne en het feit dat niet elke gedetineerde contact met of blootstelling aan bepaalde dieren op prijs zal stellen. Angst of (cultureel ingegeven) weerstand kan hierbij een rol spelen.¹⁸ Ook moeten we ons afvragen of het nodig dan wel wenselijk is delen van een project extramuraal uit te voeren. Wordt het bijvoorbeeld belangrijk gevonden dat elders wordt deelgenomen aan regulier specialistisch onderwijs? Hoort in het kader van het beginsel 'in de samenleving' het tijdelijk verlaten van de instelling bij het leerproces?

Selectie van de gedetineerden

Met betrekking tot de selectie van de gedetineerden kunnen we ons voorstellen dat drie vragen van belang zijn. Op welke gronden worden gedetineerden uitgesloten van deelname aan een project met dieren (denk in dit verband ook aan het eerdergenoemde risicobeginsel)? Wat weten we over de motivatie van gedetineerden om mee te doen aan een dergelijk project? Wie moet de selectie van deelnemende gedetineerden uitvoeren (het professionaliteitsbeginsel)?

Om te beginnen met (contra-)indicaties voor deelname: een vaak genoemde grond voor uitsluiting van deelname is een bepaald delictverleden. De meest voorkomende delicten waarop gedetineerden worden uitgesloten liggen in de geweldsfeer en/of zijn gerelateerd aan delicten tegen dieren, seksuele delicten en delicten tegen kinderen.¹⁹ Deze eisen zijn tamelijk voor de hand liggend. Als gedetineerden incidenteel een hond op bezoek krijgen, is het niet wenselijk dat de hond klappen krijgt. Een gedetineerde die in het verleden betrokken is geweest bij

17 Hoeven 2012; Vermeulen 2012.

18 Janssen 2002.

19 In de literatuur wordt ook wel gesproken over de 'cruelty link', dat wil zeggen de (vermeende) relatie tussen intermenselijk geweld en geweld tegen dieren. Zie in dit verband ook: J. Janssen, 'Geweld tegen mensen en dieren. Denken over correlatie, causatie en de angst voor valse posities', *PROCES* 2012/3, p. 156-166.

seksuele delicten met kinderen, zien we in het kader van het risicobeginsel na de vrijlating liever niet op een kinderboerderij omdat hij in detentie tot dierenverzorger is opgeleid. Andere eisen kunnen betrekking hebben op het gedrag in de inrichting van een potentiële deelnemer. Deelname aan een project met dieren is dan eigenlijk een beloning voor goed gedrag. Daarnaast wordt gelet op het arbeidsverleden, opleidingsniveau of eerdere (niet succesvolle) deelname aan een dergelijk project. Ook worden eisen geformuleerd met betrekking tot de beveiliging, de resterende verblijfsduur in de inrichting en het enthousiasme en de interesse van de deelnemers.²⁰ Eisen aan arbeidsverleden, opleidingsniveau, verblijfsduur en motivatie spelen met name een rol in programma's waarbij gedetineerden deelnemen aan een opleiding en een bepaald ingangsniveau vereist is. Die projecten kosten nu eenmaal tijd en geld, en met gemotiveerde mensen is de kans op succes nu eenmaal groter.

Het is natuurlijk niet uitgesloten dat gedetineerden enkel en alleen interesse hebben in dergelijke projecten om uit hun cel te zijn en op die manier proberen de detentieperiode prettiger door te komen. Eigenlijk is er vrij weinig bekend over de motivatie van gedetineerden om mee te doen. Als er serieus werk wordt gemaakt van het behoeftebeginsel, zullen we wel meer moeten weten over de motivatie van deelnemers. Pas dan kan in het kader van het beginsel van de behandelmodaliteit een aanpak op maat worden gemaakt. Tot slot noemen we hier één onderzoek waarbij gevraagd is naar de motivatie van gedetineerden: in de Verenigde Staten is een onderzoek uitgevoerd in twee gevangenissen waar gedetineerden hulphonden en honden trainden, zodat deze later geadopteerd konden worden. Er werden 38 gedetineerden geïnterviewd. Bij dit onderzoek bleek 'liefde voor honden' de meest voorkomende reden te zijn voor de gedetineerden om deel te nemen aan het project. De meeste deelnemers hadden voor hun detentie al een hond gehad. 'Vrijheid' werd daarna het meest genoemd. De gedetineerden kregen namelijk de mogelijkheid om van 's ochtends tot 's avonds de honden te trainen en kregen toegang tot een 'hondentuin'. De laatste reden was 'iets terug doen voor de gemeenschap'. Veel gedetineerden zagen het project als een middel om de schade die hun delict had aangericht enigszins te compenseren. Daarnaast werd nog een aantal andere redenen genoemd, zoals: 'makkelijker dan ander gevangeniswerk', 'het houdt je bezig', 'hond als therapeut', 'mogelijkheid om iets te leren', 'eerder meegedaan aan het programma' en 'eerdere ervaring met hondentraining'.²¹

Als er al selectiecriteria worden onderkend, dan rijst de volgende vraag: wie voert die selectie uit? Dikwijls wordt de selectie uitgevoerd door medewerkers van de projecten. Als het project door een non-profitorganisatie wordt uitgevoerd, kan

20 Furst 2006; A.K. Fournier, E.S. Geller & E.V. Fortney, 'Human-Animal interaction in a prison setting: impact on criminal behavior, treatment progress, and social skills', *Behavior and Social Issues* 2007, 16, p. 89-105; T. Harkrader, T.W. Burke & S.S. Owen, 'Pound Puppies: The Rehabilitative Uses of Dogs in Correctional Facilities', *Corrections Today* (66) 2004, 2, p. 74-79.

21 D.M. Britton & M.A. Button, 'Prison Pups: Assessing the Effects of Dog Training Programs in Correctional Facilities', *Journal of Family Social Work* (9) 2005, 4, p. 79-95.

het ook een vertegenwoordiger daarvan zijn. Ook personeel van de inrichting wordt wel genoemd als selecteur. Er zijn ook gevallen bekend waarin gebruik is gemaakt van psychologische evaluaties die bij binnenkomst in de inrichting van de desbetreffende gedetineerde zijn gemaakt.²² De vraag naar wie het beste de selectie kan uitvoeren, beantwoorden we hier met twee tegenvragen: waarop worden gedetineerden geselecteerd en welke kennis is daar voor nodig? Gaat het bijvoorbeeld om psychologische data uit vertrouwelijke dossiers? Dan is het zaak dat de selectie door iemand wordt uitgevoerd die zowel verstand van zaken heeft van de strekking van de informatie uit die dossiers, als formele toegang tot die vertrouwelijke informatie heeft.

Selectie van de dieren

Bij de selectie van dieren gaat het niet alleen om de soort, maar zou het bovenal om het welzijn van dieren moeten gaan. Met name Cazaux heeft zich afgevraagd in hoeverre dieren baat hebben bij deelname aan dit soort programma's.²³ Een vooral instrumentele blik op dieren lijkt dat welzijn niet te bevorderen. De sympathie van Cazaux gaat uit naar projecten waar dieren ook wat aan hebben. Denk in dit verband aan programma's die tot doel hebben de kansen van asiëldieren op plaatsing in een nieuw huis te verbeteren. In inrichtingen gaat het vaak om projecten met huisdieren die daar tijdelijk verblijven of op bezoek komen. Vaak betreft het honden. Er zijn natuurlijk ook penitentiaire inrichtingen waar een boerderij onderdeel is van het complex en er dus eveneens programma's zijn met landbouwhuisdieren. Verder worden in de literatuur voorbeelden genoemd van projecten waar met in het wild levende dieren wordt gewerkt, bijvoorbeeld door gewonde dieren op te vangen en te verzorgen tot het moment waarop ze weer in het wild kunnen worden vrijgelaten.²⁴

Tot slot

Aan (therapeutische) projecten met dieren in detentie zit nog heel wat kluif als het gaat om het systematiseren en uitwerken van onderliggende aannames, te bereiken doelen en de aanpak in de praktijk. Dat wil niet zeggen dat we hier per se pleiten voor een strak keurslijf conform *What Works* en in een laboratorium-achtige setting in de stijl van *evidence based*. Het is mooi dat betrokken mensen enthousiast zijn, want daarin schuilt meteen de grote kracht van dergelijke projecten. Maar de kern – de positieve invloed van het dier – behoeft wel nadere uitleg. Dat is niet alleen wetenschappelijk interessant, maar is vooral ook in het belang van het welzijn van het betrokken dier. Door van tevoren na te denken over de betekenis van de inzet van dieren hopen wij dat de kans wordt verkleind dat dieren uitsluitend als vervangbare instrumenten ten behoeve van de mens worden gezien.

22 Furst 2006.

23 Cazaux 2001-2002.

24 Furst 2006.